

nin birey üzerinde hipnoz etkisi yaptığı iddia edilir; bununla birlikte fiziksel bakımdan zayıf kimseler için nefes egzersizlerinin tehlikeli olabileceği ve bundan ötürü pranayamanın gizli yapılması telkin edilir. “Dış dünyanın olumlu veya olumsuz etkilerine karşı hislerin duyarsızlaştırılması süreci / basamağı” diye de tanımlanan “prat-yahara” yoga sistemindeki beşinci basamaktır. Aslında bu basamaktaki uygulamalar bireyi şehvet, nefret, öfke, hiddet, korku gibi iç faktörler kadar sıcak, soğuk, kalabalık ve yalnızlık gibi dış faktörlerin yol açtığı etkilere karşı da duyarsızlaştırma amacına yönelik egzersizlerdir. Mantraların da yoğun biçimde kullanıldığı bu basamak aynı zamanda derin düşünceye hazırlık veya başlangıç basamağı kabul edilir. Zihnin belli bir noktaya odaklanması yahut derin düşünmeye giriş eşiği olarak nitelendirilebilecek “dharana” yoga sistemindeki altıncı basamaktır. Bundan sonra “önceki uygulamaların ortaya çıkaracağı zorunlu sonuç” diye tanımlanabilecek olan “dhyana” (zihnin dış dünyanın etkilerinden kurtularak uzun süre belli bir konuya odaklanması) ve son olarak obje-süje ayırımının son bulduğu derin bir tefekkür hali olan “samadhi” gelir. Her yoga öğrencisinin kendi eğilimine en uygun yoga türünü seçmesi telkin edilir. Guru denilen müridlerin aslı görevlerinden biri de müride bu konuda yardımcı olmaktır. Yoga çeşitleri şöylece sıralanabilir:

a) **Bakti yoga.** En kolay yoga türü olup din adamı sınıfına dahil olmayanlar arasında yaygındır. İnsanın âcizliğine ve yüce bir gücün varlığına inanmak bu yoganın temelini oluşturur. Bakti yoga bu yüce güce iman ve adanma yoludur. Upanişadlar’da buna sıkça atıf yapılır ve samadhiye ulaşmanın kesin yollarından biri kabul edilir. *Gita*’da ise Brahman’a ulaşmak için karma (amel) ve jnana ile (bilgi) birlikte üçüncü bir yol olarak sunulur. Bakti yolunu benimseyip uygulayanların herkese dostça yaklaşacağı, dünyaya bağlılığının kalmayacağı, her türlü acı ve hazdan uzaklaşacağı ifade edilir. b) **Karma yoga.** Zihni sadece aslı görevleriyle meşgul etmektir. Bu yoga türü “kriya yoga” olarak da isimlendirilir. Bazan da “iyilik, şefkat, temizlik ve açgözlülüktan uzak durma hali” diye tanımlanır. *Gita*’da eylemden tamamen vazgeçmenin imkânsızlığına ve bunun yararlı olmadığına vurgu yapılır. Dolayısıyla birey açısından önemli olan eyleme yönelme arzusunun ortadan kalkması ve sonrasında elde edilecek yararı düşünmemesidir. c) **Raja yoga.** Bu yoga türüne jnana,

samkhya, dhyana, patanjala, astanga yoga gibi farklı isimler de verilir. Nitekim *Gita*’nın on sekizinci bölümünde buna dhyana yoga ve buddhi yoga denilmiştir. Karma ve baktinin aksine bu yoga türü herkesin uygulayabileceği bir yoga olmayıp bunu ancak yüksek kabiliyet ve anlayış sahibi kimselerin icra edilebileceği belirtilir. Raja yoga acı ve ıstırap sebebi olan cehaletin ortadan kaldırılması süreciyle başlar. Çoğu araştırmacıya göre yoga kelimesi tek başına kullanıldığı zaman genelde bu yoga türü kastedilir. d) **Hatha yoga.** Raja yoga ulaşmak için merdiven işlevi görür. Hatha kelimesinin ilk hecesi “güneş”, ikinci hecesi “ay” anlamındadır. Bu sebeple hatha yoga metaforik olarak güneş ile ayın, reel olarak da insan ile tanrının birleşmesidir. Hatha yoganın, fiziksel hareketler ve nefes egzersizleri sayesinde kişinin olgunlaşma ve aydınlanma sürecini kolaylaştırdığı ileri sürülür. e) **Laya yoga.** Laya, “nefes alışverişi sürecinin kontrol altına alınmasıyla zihni sükûnete ulaştırma” anlamına gelir. Bu ya zihnin sessizleşmesi ya da nefesi kontrol etmekle gerçekleşir. Hatha ve laya yogada amaç bireyi bir üst aşama kabul edilen raja yogaya ulaştırmaktır. f) **Mantra yoga.** Bakti yogaya benzeyen bu yoga türü sıradan insanlar (avam) içindir; burada sâlikin mantra denen sırlı kelimeleri sürekli tekrar etmesi telkin edilir. Bu uygulamanın zihinsel dalgınlıkları ve gerginlikleri azaltarak zihnin sükûnete erişmesine yardımcı olacağı, ancak dış dünyaya karşı ilgisizlik durumu (vairagya) sağlanmadan sadece kelimeleri tekrar etmenin ruhsal gelişime bir yarar sağlamayacağı ileri sürülür. Zira vairagya ve abhyasa olmaksızın yogadan bahsetmek mümkün değildir.

Tasavvufta âdâba dair bazı uygulamaların yoga sisteminden alındığı şeklinde iddialar ve karşı iddialar mevcuttur. Özellikle zikir esnasında nefes alıp verme teknikleri, çileye giren dervişlerin uygulamaları, seyrüsülûkteki bazı usuller ve dervişlerin münzevi yaşamı bu benzerliklerin en önemlilerindendir. İslâmî kaynaklarda yogayla ilgili ilk ayrıntılı bilgi Bîrûnî’nin Arapça’ya *Tercemetü Kitâbi Batencel fi’l-halâş mine’l-irtibâk* başlığıyla tercüme ettiği *Yoga Sutra* metninden elde edilir. İslâm sûfî çevrelerinde en çok tanınan ve bazı uygulamalara doğrudan etki eden metin ise 1210’da Bengal’de *Havzû’l-hayât* adıyla Arapça’ya çevrilen ve Sanskritçe *Amrtakunda* (âb-ı hayât havuzu) olarak bilinen yogayla ilgili eserdir. Bu kitap Osmanlı Türkçesi’ne ve Farsça’ya da çevril-

miştir (bk. *DîA*, III, 57). Bununla birlikte Şerefeddin Mânîrî (XIV. yüzyıl), Burhâneddîn-i Garîb (XIV. yüzyıl), Ahmed-i Sirhindî (XVII. yüzyıl) ve Muhammed Muhyiddin (XVIII. yüzyıl) gibi Hint kökenli sûfiler bu benzerlikleri reddetmiştir. Öte yandan Muhammed Gavs (XVI. yüzyıl), İsmâ Cündülâh (XVII. yüzyıl) gibi Hint Şüttârî tarikatı şeyhleri tasavvuf ve yoga arasındaki ilişkileri normal karşılayarak bazı sûfî uygulamalarının yogadan alındığını kabul etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

S. Dasgupta, *A History of Indian Philosophy*, Delhi 1975, I, 208-273; a.m.f., *Yoga Philosophy in Relation to other Systems of Indian Thought*, Delhi 1979; S. Chatterjee – D. M. Data, *An Introduction to Indian Philosophy*, Calcutta 1984, s. 291-311; Ch. Sharma, *A Critical Survey of Indian Philosophy*, Delhi 1987, s. 169-175; M. Eliade, *Yoga Immortality and Freedom*, Arkana 1989; *Bhagavat-gîtâ with the Commentary of Śaṅkarācārya* (trc. S. Gambhirananda), Calcutta 1991; S. Rahdakrishnan, *Indian Philosophy*, New Delhi 1999, II, 336-373; P. V. Kane, *History of Dharmaśāstra*, Poona 2007, V/2, s. 1385-1467; S. Yogakanti, *Sanskrit Glossary of Yogic Terms*, Bihar 2007; KS Joshi, “On the Meaning of Yoga”, *Philosophy East and West*, XV/1, Honolulu 1965, s. 53-64; Yan Y. Dhyansky, “The Indus Valley Origin of a Yoga Practice”, *Artibus Asiae*, XLVIII/1-2, Ascona 1987, s. 89-108; W. Ernst, “Situating Sufism and Yoga”, *JRAS*, 3. series: XV/1 (2005), s. 15-43.

ALİ İHSAN YİTİK

YOKLUK

(bk. ADEM).

YOL KESME

(bk. EŞKIYA).

YOLCULUK

(bk. SEFER).

YOZGAT

İç Anadolu bölgesinde şehir ve bu şehrin merkez olduğu il.

İç Anadolu bölgesinin Orta Kızılırmak bölümünde Ankara-Sivas karayolu üzerinde yer alır. XVIII. yüzyılda kurulup gelişen şehir XVI. yüzyıl ortalarından itibaren Osmanlı kayıtlarında köy şeklinde zikredilir. Yozgat’ın içinde bulunduğu yöre Cumhuriyet devrine kadar Bozok vilâyeti diye anılmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi birinci dönem milletvekillerinden Süleyman

YOZGAT

Sırrı'nın (İçöz) 25 Haziran 1927 tarihli teklifi üzerine sancak merkezi yapılan Yozgat, vilâyetin adı olarak da tescil edilmiştir (TBMM, *Zabıt Ceridesi*, c. 33, s. 681). Bu sebeple Yozgat'ı Cumhuriyet öncesi dönemde livâ olan Bozok'tan ayrı ele almak mümkün değildir. Bozok adı, bölgeye XV. yüzyılın ortalarından itibaren gelip yerleşen Oğuzlar'ın Bozok kolundan gelir. Yozgat adının kökeni ise tartışmalıdır ve Anadolu'da aynı adı taşıyan beş kadar köy vardır. Çapanoğulları'nın bölgeye yerleşmesinden sonra yürüttükleri imar faaliyeti ve kurulan vakıflar sayesinde şehir niteliği kazanan Yozgat, sancağın ve bölgenin ekonomik, sosyal ve kültürel merkezi haline gelmiş, Anadolu'da Osmanlı döneminde doğrudan Türkler tarafından kurulan ve geliştirilen bir şehir niteliği taşımasının yanı sıra bir âyan kenti olarak da öne çıkmıştır.

Yozgat yöresi İlkçağ'lardan beri çeşitli kültür ve medeniyetlere mekân olmuştur. Milâttan önce 3000'lere kadar uzanan yerleşim tarihine Alishar, Alacahöyük, Kerkeneş, Çengeltepe ve Tavium / Atvium (günümüzdeki Büyüknefes köyünün yerinde) gibi yerlerde bulunan kalıntı ve harabeler tanıklık eder. Milâttan önce 2000'lerden itibaren Hititler, 1200'lerde Frigler ve VI-IV. yüzyıllarda Kimmerler yörede hâkimiyet kurdu. Yöre daha sonra Galatlar'ın ve Persler'in egemenliğine girdi, milâdi yılların başından itibaren de Roma topraklarına dahil edildi. Roma döneminde bugünkü Sarıkaya ilçe merkezinde inşa edilen ve bir kısmı ayakta kalan hamam yapıları çevrenin önemine işaret eder. VII. yüzyılda Bizans'ın Kharsianon temasına dahil edilen Yozgat yöresinde ticaret yollarındaki gelişim ve bölgenin zorlu coğrafi şartları sebebiyle belirgin bir şehir merkezi teşekkül etmedi ve nüfus da azaldı.

Malazgirt Muharebesi'nden sonra Yozgat yöresi de Türkler'in egemenliğine girdi ve yöre yeniden canlılık kazanmaya başladı. Türkler'in devam ettirdikleri konar göçer hayat tarzına elverişli bir coğrafyaya sahip bulunan Yozgat yöresi Dânişmendli ve Anadolu Selçukluları döneminde kısmen önem kazandı. Bölgedeki siyasî hâkimiyet önceleri Dânişmendliler'in elindeyken 1174'ten sonra Anadolu Selçukluları'na geçti. Bu devirde mâmur olan Muşalim Kalesi daha sonra terkedildi. Yine aynı dönemde kurulan Emirci Sultan Zâviyesi bölgenin Türk dönemine ait bilinen ilk sivil yerleşim birimidir. Zâviye, adını Babâî İsyanı'na katılan Yesevî-Babâî şeyhi Emirci Sultan'dan alır. Emirci Sultan I. İzzeddin

Keykâvus, I. Alâeddin Keykubad ve II. Gıyâseddin Keyhusrev dönemlerinde o zaman Dânişmendiye vilâyeti sınırları içinde kalan Yozgat'ta yaşamış, bölgenin Türkleşmesinde ve İslâmlaşmasında önemli rol oynamıştır. 641 (1243) Köseadağ yenilgisinin ardından Moğol egemenliğine giren Anadolu 1278 yılından itibaren doğrudan Moğol valilerince yönetilmeye başlandı. Anadolu'da güvenliği kendi lehlerine sağlamaya çalışan Moğollar birliklerini aileleri ve sürüleriyle beraber özellikle Sivas, Kayseri ve Kırşehir arasında kalan yöreye yerleştirdiler. Böylece Yozgat yöresi bu Moğol birliklerinin yurdu haline geldi. Bunlar 804 (1402) Ankara Savaşı'ndan sonra Timur tarafından zorla Orta Asya'ya götürülmelerine kadar burada kaldı. Timur'un elinden kurtulabilenler tekrar yerlerine döndü. XVI. yüzyıl Osmanlı tahrirlerinde bu gruplar sayıları az da olsa "ça'ungar, caunkar / çungar" olarak kaydedildi (TK, *TD*, nr. 31, vr. 77^b). Anadolu beylikleri döneminde Yozgat yöresi önce Eretna Devleti'ne, ardından 782'de (1381) Kadı Burhâneddin'in hâkimiyetine geçti. 800 (1398) yılında Kadı Burhâneddin'in öldürülmesinden sonra bölge Osmanlılar'ın egemenliğine girdi. Timur'un götürdüğü Moğollar'ın yerine XV. yüzyılın ortalarından itibaren Bozok Türkmenleri gelmeye başladı. Bozok Türkmenleri'nin tâbi olduğu ana siyasî merkez ise Maraş ve Elbistan dolaylarında egemenlik kuran Dulkadirli Beyliği idi. Yöre Dulkadıroğulları zamanında gelişme gösterdi. Dulkadir Beyliği'nin Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı hâkimiyetine alınmasının (921/1515) ardından Bozok yöresinin doğrudan Osmanlı idaresine girmesi 928 (1522) yılı sonrasında gerçekleşti. Dulkadirli Beyliği'ni ilhak eden Osmanlı Dev-

leti kendi sistemi gereği bütün Dulkadirli topraklarını eyalet haline dönüştürdü ve Bozok da bu eyaletin bir sancağı haline getirildi. Bu dönüşüm sancılı bir süreçte gerçekleşti. Önceleri Bozok'un yönetiminde bırakılan Dulkadirli beylerinden Şehsüvaroğlu Ali Bey, Alâüddeve ve oğlu Şâhruh beyler kendilerine bağlı boy ve oymakların yaşadığı Bozok yöresinde yaptırdıkları cami, türbe, zâviye, köprü ve hamamlarla çevrenin imarında önemli izler bıraktılar. Bu yapılar arasında Çandır'da Şah Sultan Hatun Türbesi (1485-1490) ve Şâhruh Bey Mescidi (1510-1515), Gemerek'te Şâhruh Bey Mescidi (1515-1522), Gemerek yakınlarındaki Şâhruh Köprüsü, Çandır'da bir zâviye, Boğazlıyan Mescidi'de bir mescid, Aşağı Kanak'ta Yûnus Halife Zâviyesi, Toraman köyünde Ali Derviş Zâviyesi gibi eserler bulunmaktadır.

Osmanlı idaresinde Bozok önce kaza, ardından sancak statüsüyle Dulkadir eyaletine bağlandı (1522). 1560 yılına kadar Bozok değişik beylerbeyliklere bağlandı. 931'de (1525) Rum beylerbeyliğine, 1526-1530 arası Dulkadir'a (BA, *TD*, nr. 998), 1526 ve 1529-1530 tarihli başka kayıtlarda Karaman'a bağlı görünen Bozok bu tarihlerden 968 (1560) yılına kadar Rum ile Dulkadir arasında el değiştirdi, bu tarihten itibaren de kesin biçimde Rum eyaletine bağlandı. Osmanlı idaresine geçtikten sonra yapılan 946 (1539) yılına ait tahrir göre Bozok'ta yedi nahiye mevcuttu (BA, *TD*, nr. 218). 963 (1556) ve 983'te ise (1576) iki kazaya bağlı on üç nahiye oluşmaktaydı (BA, *TD*, nr. 315; TK, *TD*, nr. 31). Yörede 963'te (1556) ikinci, 982'de (1574-75) üçüncü tahrir yapılmıştır. Bu tahrirlere göre sancakta Bozok ve Akdağ

Yozgat'tan bir görünüş

kazalarıyla bunlara bağlı Baltı, Karadere, Kanak-ı Zîr, Sorkun / Sorgun, Deliceözü, Selmanlı, Kanak-ı Bâlâ, Aliki, Akdağ, Boğazlıyan, Emlâk, Gedik ve Çubuk'tan oluşan toplam on üç nahiye vardı (BA, TD, nr. 315; TK, TD, nr. 30, 31).

Osmanlı idaresinde teşekkül eden bu nahiye dağılımına göre Bozok sancağının sınırları şimdiki Yozgat il sınırlarından farklıydı. Bu farklılığın temelinde bir idarî ünite olarak sancağın teşekkül süreci ve coğrafi yapısı vardır. Sancağın sınırlarını güneyde büyük ölçüde Kızılırmak, doğuda Akdağmadeni ormanları, kuzeyde Hattuşaş sırtları, güneybatıda Karanidere ve Deliceözü meydana getirmekteydi. Bu sınırlar içerisinde zamanımızdaki Gemerek, Şarkışla, Sarıoğlan ve Felâhiye (Rumdeğîn) gibi ilçe merkezleri nüfusları en fazla 200 hâne olan birer köy durumundaydı. Yozgat ilinin bugünkü sınırlarının dışında kalan bu yerlerin yanında yine şimdiki il sınırları dahilinde kalan bazı yerler Bozok sancağı dışında kalmıştı. Budaközü, Karahisaribehramşah (Muşallim Kalesi / Çalışkan köyü ve bugünkü Akdağmadeni civarı), Artukabad ve Sorkun (983/1575-76 yılında Bozok'a bağlı Sorkun nahiyesinden farklı olarak, fakat burasının şimdiki sınırları içindeki genişçe bir alanı içeren ikinci bir Sorkun) bölgeleri eski Dânişmendîye sahasına aitti ve XVII. yüzyıl sonlarında da Sivas'a bağlıydı. Eskiden beri yerleşim merkezi olan ve Bozok sancağının iç kısımlarında yer alan bazı köyler eski Sivas toprağından sayıldığı için Bozok defterlerine kaydedilmemişti. Buna dair en çarpıcı örnek Emircisultan köyüdür. İçinde Emirci Sultan Tekkesi'nin bulunduğu bu köy, Bozok sancağının neredeyse merkezinde yer almasına rağmen 984 (1576) yılında Bozok defterlerine değil Sivas defterlerine yazılmıştı (TK, TD, nr. 12, vr. 207^b). Benzer şekilde Sorgun, Çekerek, Aydıncık ve Kadışehir civarındaki köyler de Bozok'a tâbi değildi.

XVI. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Bozok sancağının idarî yapılanması ile yörenin iskânı paralel yürüdü. Bölgeyi XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yurt tutmaya başlayan Bozok Türkmenleri konar göçer hayatlarını XVI. yüzyılın başlarında da sürdürmekteydi. Ancak yüzyılın ortalarına doğru Bozok'ta köy iskânı ve dolayısıyla toprağına dâimî yerleşme süreci hızlandı. Bu süreç XVI. yüzyılın sonlarında tamamlanmış görünmektedir. 936 (1530) tarihli 998 Numaralı Muhasebe İcmal Defteri'nin verilerine göre Bozok'ta "kar-ye" olarak sadece yedi yerleşim birimi ka-

yıtlıydı. Bunun dışındaki yerleşim birimlerinin büyük çoğunluğu mezra ve az bir miktarı da yaylaklı. Bu yedi adet köy ve 884 mezranın tamamında kabileler ve bunların alt grupları olan cemaatler (Şam Bayadı, Kızıl Kocalı, Süleymanlı, Ağcalı, Selmanlı, Çiçekli, Ağcakoyunlu, Alibeyli, Tecirli vb.) yaşamaktaydı. Bozok sancağında yerleşme süreci yüzyılın ortalarına doğru hızlandı. Mezraların dâimî iskân mahalline dönüşmesi neticesinde 1576'da köy sayısı 630'a çıktı. Bu köylerin etrafında yeni oluşan ekinlik / mezraların sayısı da 499'a yükseldi. Yerleşik hayata geçildikçe idarî tâbiyet biçimi farklılaşıyor, nahiyeler idarî ve coğrafi olarak belirginleşiyordu. Üretim ve vergilendirmede köylülük ön plana çıkarken kabile / cemaat tanımlaması önemini yitirmişti. Bölgenin Osmanlı idaresine geçiş sürecinde birtakım sosyal ve siyasal karışıklıklar yaşandı. 924-925 (1518-1519) yıllarında Tokat ve Yozgat çevrelerinde Bozoklu Celâl, 933-934'te (1527-1528) Şah Veli, Baba Zünnün, Süklünoğlu / Süğlünöğlu Müsâ ve Kalender Çelebi önderliğinde birbirleriyle bağlantılı peş peşe isyanlar patlak verdi. Bu isyanların çıkmasında yörenin Osmanlı idaresine katılımıyla ilgili idarî, sosyal ve ekonomik sebeplerin (fazla vergi konması, yeni bir düzene geçişin ortaya çıkardığı sıkıntılar, mâzul sipahi ve sipahizâdeler gibi) yanı sıra o dönemlerde bütün Anadolu'da görülen Safvî propagandasının etkisi de söz konusuydu.

Bozok sancağında nüfus XVI. yüzyıl boyunca önemli artışlar gösterdi ve konar göçer kabile ve cemaatlerin köylere yerleşme süreci devam etti. 1530'larda 50.000, 1556'da 90.000 dolayındaki nüfus 984 (1576) verilerine göre 130.000 civarına ulaşmıştı. Bu sayı içinde Akdağ, Emlâk ve Çubuk'a bağlı toplam sekiz köyde 2900 kadar gayri müslim ahali de (Ermeni, Rum) yer almaktadır. XVI. yüzyılın sonlarında bütün Anadolu'da meydana gelen toplumsal hareketler ve isyanlar yerleşme ve nüfus artış sürecinin tersine dönmesine yol açtı. Celâlî isyanları döneminde köyler terkedildi ve nüfus önemli ölçüde azaldı. 1052 (1642) tarihli *Avârız Defteri* bu azalmayı açıkça göstermektedir (BA, MM, nr. 4874). 1600'lü yılların başından itibaren Bozok'un nüfusça تنها görünümü 1690'lı yıllara kadar devam etti. Daha sonra Bozok'un yeniden iskânı için tedbirler alınmaya başlandı ve eski nüfusuna kavuşması için devletçe sürdürülen çaba neticesinde Mamalı Türkmenleri'nin yerleştirilmesiyle Bozok, XVI. yüzyıldaki canlı görünüm ve meskûn

vaziyetine XIX. yüzyılın başlarında yeniden kavuştu. Celâlî isyanları esnasında ortadan kalkan köylerin yerine bu defa XVIII. yüzyıl başlarından itibaren yeni köyler kuruldu. Bu değişimden en çok etkilenen nahiyeler Sorgun, Kanak-ı Bâlâ, Kanak-ı Zîr, Baltı, Karadere ve Deliceözü idi. Yeniden iskân süreci 1780'lere kadar sürdü. Zira aşiretler iskâna olumlu bakmadıkları gibi yerlerini beğenmeyen ya da yerleşik ahali veya devlet görevlileriyle anlaşamayan yahut vergi yükünden çekinen gruplar konar göçerliği devam ettirmek istemişlerdi. Bu dönüşüm esnasında ortadan kalkan nahiyelerin yerine yeni sınırlarla yeni nahiyeler teşekkül etti. Bütün bu kriz ve yeniden iskân sürecinde XVI. yüzyılın sonlarındaki yerini ve adını muhafaza eden köylerin oranı yaklaşık % 50 kadardır. Aynı yüzyıldaki köylerin yarısı Celâlî isyanları esnasında ortadan kalktı veya yeni adla başka bir yere taşındı. Adını koruyan ve zamanla niteliği değişen yerler arasında Kızılırmak vadisinde bulunan Gemerek, Şarkışla, Rumdeğîn, Sarıoğlan gibi köylerin yanı sıra Çandır, Boğazlıyan, Burunkışla, Çayırşeyhi (Akdağ), Musabeyli gibi daha iç kesimlerdeki köyler vardır. Bu yerlerden biri de XVI. yüzyılın başlarından itibaren 1700'lere kadar yirmi hânelik mütevazi bir köy olarak kayıtlara geçen, ancak daha sonra sancak merkezine dönüşecek olan Yozgat'tır. Yozgat'ın 1750'lerde kasaba şekline gelmesine kadar Bozok sancağının mâmur bir şehri yoktu (Evliya Çelebi, III, 146) ve sancak tamamıyla Bozok kabilelerince kurulan köylerden ve konar göçerlerden meydana gelmekteydi. Bu dönemde sancak beyleri daha çok Kırşehir'de ikamet etmişlerdi.

Yozgat gelişmesini, sancağın idarî ve ekonomik merkezi haline dönüşerek mâmur bir şehir durumuna gelmesini Bozok'un idaresinde Çapanoğulları sülâlesinin söz sahibi olmasına borçludur. Bozok'ta yaşayan Mamalı Türkmenleri'nden olan Çapanoğulları'ndan Ahmed Ağa'nın Bozok'u 1168'den (1755) itibaren mâlikâne suretiyle tasarruf etmeye başlaması kendisini bölgenin tartışılmaz hâkimi durumuna getirmiştir. Yeni il voyvodalığını da mâlikâne tasarruf etmeye başlayan Ahmed Ağa 1761'de mirimîranlıkla Sivas valiliğini üstlendi. Saray köyünde bir cami (1162/1749), Yozgat merkezde bir medrese inşa ettirdi ve bu medreseye vakıflar tahsis etti. 1753'te yaptırdığı medrese (Demirli Medrese) Yozgat'ın imarında ilk önemli adım oldu, Ahmed Paşa buraya bir de kütüphane ekledi. Yozgat'ın geliş-

YOZGAT

mesinde Çapanoğulları'nın inşa ettirdiği diğer yapılar ve bu yapılara ait vakıflar önemli rol oynadı. Ahmed Paşa'nın idam edilmesinden (1765) sonra oğlu Mustafa Bey zamanla hükümet nezdinde öne çıkarak nüfuzunu arttırdı ve o da Yozgat'ın imarına katkı sağladı. 1777-1779 yıllarında inşa ettirdiği Çapanoğlu Camii ve kurduğu vakıflar Yozgat'ın gelişimini hızlandırdı. Cami için düzenlenen vakfiyede seksen adet dükkân, bir han ve bir hamamın yer alması Yozgat'ın Mustafa Bey dönemindeki gelişmesini gösterir. Mustafa Bey'in Canikli ailesiyle olan mücadeleler esnasında öldürülmesi üzerine Bozok sancağı mutasarrıflığı kardeşi Süleyman Bey'e tevcih edildi (1196/1782). Süleyman Bey, 1808'de Bâbü'lî'de Sadrazam Alermdar Mustafa Paşa tarafından tertip edilen toplantıya katılarak sened-i ittifakı imzalayanlardan biridir. Süleyman Bey de Yozgat ve civarının imarında önemli işler yaptı. Çapanoğlu Camii'ni genişletti, bir okul, bir hamam ve civardaki bazı köylere cami yaptırdı; bunlar için altmış dükkân ve bir hamamdan oluşan bir vakıf kurdu (1793). Yozgat'ta kendisi için görkemli bir konak yaptırdı.

Bozok 1814 yılından itibaren Darphâne-i Âmire idaresine bağlandı ve Kayseri mutasarrıfı Ali Paşa'ya verildi. Yozgat 1838'de Kızılıkoca kazasına tâbi bir kasaba şeklinde zikredilir; 1258 (1842) tarihli *Temet-tüat Defteri*'nde Kızılıkoca kazasının "nefs-i kasabası" (kaza merkezi) diye geçiyordu. Çapanoğulları'nın idarî nüfuzu kırıldıktan sonra 1845'te Mehmed Münib Paşa idaresindeki Bozok bu tarihlerden itibaren Ankara ve Sivas arasında el değiştirdi. Tanzimat'ın başlarında Akdağ ve Yozgat muhassıllığı olarak ikiye ayrıldı; etraftaki aşiretler de Yeni İl muhassıllığı içinde yer aldı. 1846'da Ankara'ya bağlandığında Bozok sancağında Yozgat, Kızılıkoca, Gedikçubuk, Sorgun, Akdağ, Karahisar, Salmanlı, Süleymanlı, Boğazlıyan, Budaközü ve Emlâk olmak üzere toplam on bir kaza vardı.

1850 tarihli bir salnâmede Bozok Kayseri, Çankırı, Ankara sancaklarının da bağlandığı eyalet şeklinde geçmektedir. 1877 tarihli salnâmede ise Ankara vilâyetine bağlı sancaktır ve Akdağmadeni, Boğazlıyan, Çorum ve Sungurlu olmak üzere dört kazası vardır. 1878 tarihli salnâmede Bozok sancağına Yozgat, Sorgun, Hüseyinâbâd, Karamağra, Kızılıkoca, Akdağ, Selmanlı, Çorum, Sungurlu, Maden, Boğazlıyan, Mucur kaza ve nahiyeleri bağlanmış görülmektedir. 1310 (1892-93) tarihli salnâ-

meye göre Bozok'ta beş kaza vardır ve bunlar merkez, Çorum, Maden, Sungurlu ve Boğazlıyan'dır. Merkez kazaya bağlı dört nahiyeyi ise Yozgat merkez, Hüseyinâbâd, Kızılıkoca ve Sorgun teşkil eder. *Kâmûsü'l-a'lâm*'da Bozok sancağında Akdağmadeni, Boğazlıyan ve Yozgat kazaları ve bunlara bağlı üç nahiye ile 505 köy kayıtlıdır. 1908'de Ankara'ya bağlı olan Bozok'un iki kazası, beş nahiyesi ve 506 köyü bulunmaktadır. Cumhuriyet dönemine girildiğinde Bozok'ta Yozgat, Akdağmadeni ve Boğazlıyan kazaları mevcuttu. 1928'de Sorgun da kaza haline getirildi.

Bu gelişmelere paralel olarak Yozgat'ın nüfusu XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren artmaya başladı ve yüzyılın sonlarına doğru 10.000'e ulaştı. Bunda sadece Çapanoğlu Mustafa ve Süleyman beylerin imar faaliyetleri değil Süleyman Bey'in kasabaya din ve mezhep ayırımı gözetmek sizin herkesi celbeden yönetim anlayışı da etkili oldu. XIX. yüzyılın başlarında Yozgat'ı gezen J. McDonald Kinneir'e göre o sırada kasabanın nüfusu 16.000 civarındaydı ve bu nüfus içerisinde Rum, Ermeni ve yahudiler bulunmaktaydı. Kasabanın nüfusu 1840'larda 15.000 dolayındaydı (Texier, II, 45, 46). Mordtmann tarafından verilen bilgiye göre 1850'de Yozgat'ta kırk sekiz Rum, 500-600 Ermeni ve tahminen 20.000 kadar Türk nüfusu vardı. Seyyahların verdiği bilgilerin abartılı olması muhtemeldir. Zira 1831'deki ilk Osmanlı nüfus sayımında Yozgat kasabasında 3218 erkek nüfus kaydedilmişti. Bu verilere göre nüfusun 1831'de 7-8000 civarında seyrettiği söylenebilir. Aynı sayıma göre çoğunluğu Akdağ kazasında olmak üzere sancağa bağlı kasaba ve köylerde 9826 gayri müslim erkek yaşamaktaydı. Diğer kazaların nüfus verileriyle birlikte kadın nüfus sayısı da ilâve edildiğinde toplam 120.000 civarında bir rakam çıkmaktadır. Sancak sınırlarının genişlemesine rağmen nüfus 1576'lardaki seviyesine ancak ulaşmıştı. Sancaktaki gayri müslim nüfus artışı dikkat çekicidir. XVI. yüzyılın sonlarına doğru sadece güney nahiyelerindeki sekiz köyde varlığı görünen gayri müslim nüfus 1831 sayımına göre hem Yozgat merkezde hem de özellikle Akdağ kazasında önemli artış gösterdi ve toplam sancak nüfusunun altıda birine çıktı. Gayri müslim nüfus içerisinde Akdağ madenlerinde çalışmak üzere 1750'lerden sonra bölgeye intikal eden Ermeniler çoğunluğu oluşturmaktadır. Bu sebeple Akdağ kaza merkezinde orta büyüklükte iki kilise inşa edilmişti.

1840 sayımında Yozgat'ta dokuz mahal- le kaydedilmiştir (Medrese, Taşköprü, Tekke, İstanbulluoğlu, Mutafoğlu, Köseoğlu, Tuzkaya, Çatak ve Nohutlu). Bu mahallelerde toplam 1504 müslüman ve 650 gayri müslim hânesi kayıtlıdır. Bu rakama mahallesini bilinmeyen 111 yabancı gayri müslim hâne ilâve edildiğinde toplam 2265 hâne elde edilir. Buna göre kasabanın nüfusu 11.000 civarındadır. İngiliz kaptanı Fred Burnaby'nin 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi öncesine ait seyahat notlarında Yozgat'ta yaklaşık 10.000 nüfus bulunduğu yazılıdır. 1299 (1882) tarihli salnâmeye göre de Yozgat kasabasının nüfusu toplam 39.346'ya çıkmıştır. Bu nüfusun 34.511'i müslüman, 378'i Rum, 4019'u Ermeni, 312'si Protestan ve 126'sı diğer gayri müslimdir. Nüfustaki bu âni artış Osmanlı-Rus harbinin yol açtığı göç dalgasından kaynaklanmıştır. 1878'de Yozgat 6000 eve ve 40.000 nüfusa sahipti. Sancağın toplam nüfusu da 260.000'e ulaşmıştı.

1311 (1893-94) tarihli salnâmeye göre şehir merkezinde 3151 hâne varken bu rakam 1910'da 3561'e çıktı. Bu veriye göre Kafkasya'dan gelen göçmenlerle artan nüfus bunların başka yerlere yerleştirilmesiyle 20.000 civarına düştü. *Kâmûsü'l-a'lâm*'a göre (1898) Yozgat merkezde 15.000, üç kaza, üç nahiye ve 505 köyde yaşayan toplam nüfus da 172.250 kadardır (VI, 4812-4813). Sancak nüfusu I. Dünya Savaşı öncesinde de bu civarda idi. Ancak savaşın ikinci yılında Ermeni komitacılarının çevrede uyguladıkları zulüm ve baskı yüzünden iç güvenlik sebebiyle bölgedeki Ermeni nüfusun tehciire tâbi tutulması, Yozgat merkez, Boğazlıyan ve Akdağmadeni kazalarında yaşayan Ermeni nüfusun tahliye edilmesi kararlaştırıldı. Bu tahliye ve tehcir esnasında yerli güvenlik ve asayiş tedbirleri almadığı gerekçeyle Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey, İstanbul'da yargılanarak idama mahkûm edildi (9 Nisan 1919). Tehcirle birlikte sancak nüfusu yaklaşık 1/6 oranında azaldı. Buna, savaş boyunca çeşitli cephelerde verilen kayıplar sebebiyle Türk nüfusunda ki azalma da eklendiğinde Cumhuriyet'in başlarında bütün Türkiye'de olduğu gibi Yozgat'ta da ciddi bir nüfus kaybı görülür. Buna karşılık özellikle Kafkasya ve Balkanlar'dan gelen göçmen nüfus iskân edilmiş bölgelere yerleştirildi.

Yozgat'ın Cumhuriyet dönemine geçiş sırasında bazı önemli olaylar cereyan etti. I. Dünya Savaşı sonunda Mustafa Kemal ve arkadaşlarının başlattığı hareketle Ankara'da toplanan Hey'et-i Temsilîy-

ye, Millî Mücadele'nin etkin ve geniş katılımıyla yürütülmesi için 19 Mart 1920'de her tarafa telgraf çekilerek temsilci gönderilmesini istemişti. Bu talep karşısında Yozgat Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti üleriyle Çapanoğlu Celâl, Hâlid ve Edib beylerle şehrin ileri gelenleri belediye binasında toplandı. Cemiyet üyeleri Başçavuşzâde Ahmed ve Müftü Mehmed Hulusî Efendi'nin olumlu yaklaşımlarına karşılık Celâl ve Edib beyler böyle bir meclisi ve buraya temsilci gönderilmesini kanuna aykırı bulup "hurûc ale's-sultân" olarak nitelendirildi ve temsilci gönderilmesine karşı çıktılar. Ancak cemiyet yine de temsilci seçti ve yedi kişiyi Ankara'ya gönderdi. Ankara'daki yeni yapılanmaya karşı şüpheyle yaklaşan Çapanoğulları durumu kabullenmekte zorlandılar ve şehirdeki güvenliğin artırılması sonucu 13 Haziran'da Sorgun'da ve ertesi gün Yozgat'ta isyanı fiilen başlattılar (14 Haziran 1920). Hareketin başında dokuz on kişilik Çapanoğlu ailesi mensubu vardı. İsyanın daha da büyümesi ve Karaman'dan Tokat'a kadar yayılması Ankara'yı harekete geçirdi. Çerkez Ethem 23 Haziran'da Yozgat'ı çatışmayla ele geçirdi; ardından Alaca üzerine yürüdü, burayı da teslim aldıktan sonra âsilerin toplandığı Arapseyfi Boğazı'ndaki direnişi kırdı. Böylece Millî Mücadele döneminin en tehlikeli isyanlarından biri bertaraf edilmiş oldu. Bu hareketi Yozgat'ın ihmal edilmiş bir yer olmasıyla yorumlayanlar vardır.

1750'lerden itibaren başlayan imar faaliyetleriyle gelişen Yozgat'ta Osmanlı merkezleşme ve modernleşme sürecinde in-

şa edilen cephanelik (1886-1887), askerlik şubesi binası (1895-1896), lise binaları (1895-1896) ve saat kulesi (1909) son dönem Osmanlı mimari özelliklerini taşır. Bu türden yapıların dışında yerel aileler tarafından XIX. yüzyıldan itibaren yaptırılan konaklar da önemli yapılardır. Aynı yüzyıl içinde Yozgat'ı ziyaret eden Batılı gezginlere göre şehir konaklarının muhteşem görünümü, temizliği, güzelliği, sokakların bakımı, konakların çokluğu ve zenginliği, evlerin kiremit örtüsü, bahçeleri ve Avru paî görünümüyle dikkat çekmektedir. Çapanoğlu Mustafa ve Süleyman beyler tarafından inşa ettirilen Çapanoğlu Camii neo-barok üsluptadır. Bu cami ve mektep için Süleyman Bey çok sayıda dükkân, han, hamam, konak, değirmen, bahçe ve bağlar vakfetmiştir. Ayrıca şehirde bulunan yedi adet çeşme ve iki adet şadırvanın bakımı da bu vakıflar tarafından yapılmaktadır. 1900 yılında Yozgat'ta 192 dükkân, on beş fırın, dört han, sekiz hamam, altı değirmen, on sekiz cami ve mescid, üç tekke ve zâviye, sekiz medrese, üç kilise, iki kütüphane, bir rüşdiye mektebi, üç ibtidâî mektep, on beş sıbyan mektebi, köylerde kırk sekiz sıbyan mektebi, bir hükümet konağı, bir kışla, bir karakolhane, bir cephanelik, bir hapishane, bir belediye dairesi, iki depo, bir telgrafhanesi, on üç ahşap kâğıt köprü, bir gazhane yer almaktadır. 1907'de şehirde bir cami, on yedi mescid, üç kilise, 852 dükkân, dokuz han, bir idâdî, on beş ibtidâî mektep, bir fabrika, bir bedesten, sekiz hamam ve 155 çeşme mevcuttur. Sıbyan mekteplerindeki çocuk sayısı 3220'dir. Yozgat eko-

nomisi tarım ve hayvancılığa dayanır. Ziraî faaliyetler küçük ölçekli işletmelerde yapılmaktadır. Şehrin limanlara uzaklığı üretimi de olumsuz etkilemiş ve kâr amaçlı üretimi engellemiştir. Buna bağlı olarak XIX. yüzyılın sonlarında ekilebilir arazinin ancak 1/3'ü ekilmekteydi. XX. yüzyılın başlarında 7100 dönüm ekilen, 10.000 dönüm de ekilmeyen arazi vardı. Üretilen hububat arasında buğday, arpa, çavdar, nohut, mercimek ilk sıralardadır. Geniş meraları olan Yozgat'ta ahalinin ikinci uğraş alanı hayvancılıktır. Bölgeden ihracat demiryolunun Ankara'ya gelmesinden (1892) sonra Ankara üzerinden yapılmaya başlandı. 1927'de Ankara-Kayseri hattının açılmasıyla beraber tarımda pazara yönelik üretim canlandı. Bu demiryolu güzergâhında yer alan Sekili, Yerköy, Şefaattli, Sarıkent (demiryolunun inşa yıllarında Çılbah) ve Fakılı istasyonları, hattın kuzey ve güneyinde kalan 60-70 kilometrelik yerleşim bölgeleri için iskele görevi yapmıştır. Bundan dolayı halen bu yerlerin halk arasındaki adı "iskele"dir. Yozgat'ın şehir nüfusu 1927'de 11.018 iken 1975'te 30.000'i (32.501), 1990'da 50.000'i geçti (50.335), 2010 nüfusu 75.012'ye ulaştı.

Yozgat şehrinin merkez olduğu Yozgat ili Kırıkkale, Çorum, Amasya, Tokat, Sivas, Kayseri, Nevşehir ve Kırşehir illeriyle çevrilmiştir. Merkez ilçeden başka Akdağmadeni, Aydıncık, Boğazlıyan, Çandır, Çayıralan, Çekerek, Kadişehri, Saraykent, Sarıkaya, Sorgun, Şefaattli, Yenifakılı ve Yerköy adlı on üç ilçeye ayrılır. 14.072 km² genişliğindeki Yozgat ilinin sınırları içinde 2010 yılı verilerine göre 476.096 kişi yaşıyordu; nüfus yoğunluğu otuz dört idi. Diyanet İşleri Başkanlığı'na ait 2007 yılı istatistiklerine göre Yozgat'ta il ve ilçe merkezlerinde 212, kasabalarda 127 ve köylerde 603 olmak üzere toplam 942 cami bulunmaktadır. İl merkezindeki cami sayısı 60'tır.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* (Dağlı), III, 146; Ch. Texier, *Küçük Asya* (trc. Ali Suad), İstanbul 1339, II, 45-46; Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı: 1831*, Ankara 1943; Süleyman Duygu, *Yozgat Tarihi ve Çapanoğulları*, İstanbul 1953; A. Fevzi Koç, *Bütün Yönleriyle Yozgat*, Ankara 1963; *Yozgat İl Yıllığı* 1973, Ankara 1973; Faruk Sümer, "Bozok Tarihine Dair Araştırmalar", *Cumhuriyetin 50. Kuruluş Yıldönümü Anma Kitabı*, Ankara 1974, s. 308-351; a.mlf., "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I, Ankara 1969, s. 1-147; Özcan Mert, *XVIII ve XIX. Yüzyıllarda Çapanoğulları*, Ankara 1980; Metin Tuncel, "Tarih Boyunca Türkiye'de Kent Kuruluşları", *Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan*, İstan-

Yozgat'ta
Çapanoğlu
Camii

YOZGAT

bul 1981, s. 341; Necati Fahri Taş, *Millî Mücadele Döneminde Yozgat*, Ankara 1987; Yunus Koç, *XVI. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağı'nın İskân ve Nüfus Yapısı*, Ankara 1989; a.mlf., "Bozok Türkmenleri", *Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri* (haz. Tufan Gündüz), Ankara 2000, s. 195-209; *Yozgat İl Yılığı* 1991, Ankara 1991; *Yozgat Kataloğu* 1990, İstanbul 1991; M. Öcal Oğuz, *Yozgat'ta Halk Şairliğinin Dünü ve Bugünü*, Ankara 1994; A. Şakir Ergin, *Vakıflar ve Yozgat'ta Tarihî Vakıf Camiler*, Ankara 1994; Ahmet Akgündüz – Said Öztürk, *Yozgat Temettuât Defterleri*, İstanbul 2000, I-III; *Osmanlı Devleti ve Bozok Sancağı*, İstanbul 2000; Ömer Yılmaz, *Yozgat Tarihi Coğrafyası*, Konya 2001; Orhan Sakin, *Bozok Sancağı ve Yozgat*, Ankara 2004; Hakkı Acun, *Bozok Sancağı (Yozgat İli)'nda Türk Mimarisi*, Ankara 2005; Taha Niyazi Karaca, *Ermeni Sorununun Gelişim Sürecinde Yozgat'ta Türk Ermeni İlişkileri*, Ankara 2005; a.mlf., *Yozgat Ermeni Ayaklanmaları ve Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey Olayı*, İstanbul 2008; M. Tayyib Gökbilgin, "15 ve 16. Asırlarda Eyâlet-i Rûm", *VD*, sy. 6 (1965), s. 51-61; P. Wittek, "Bizanslılardan Türklere Geçen Yer Adları" (trc. Mihir Eren), *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I (1969), s. 193-240; Ahmet Yaşar Ocak, "Millî Mücadelede Çapanoğlu İsyanı 8-27 Haziran 1920", *TKA*, VII-X (1974), s. 150-183; a.mlf., "Emirci Sultan Zaviyesi", *TED*, IX (1978), s. 132-191; a.mlf., "Bozok", *DİA*, VII, 321-322; Mehmet Öz, "Bozok Sancağı'nda İskân ve Nüfus (1539-1642)", *TTK Bildiriler*, XII (2000), III, 787-794; *Kâmûsü'l-lâm*, VI, 4812-4813; Suraiya Faroqhi, "Yozgat", *Eİ²* (İng.), XI, 341; Enis Karakaya, "Çapanoğlu Camii", *DİA*, VIII, 219-220.

YUNUS KOÇ

YOZGATLI HACI AHMED EFENDİ

(ö. 1896)

Halvetî-Şâbânî şeyhi.

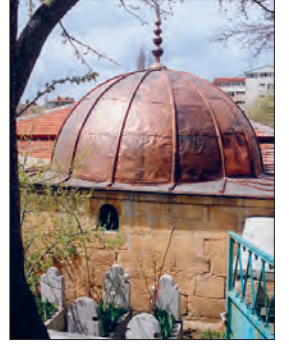
Yozgat'ta doğdu. XVII. yüzyılın sonlarında Yozgat'ın doğusundaki Çalatlı köyünü yurt edinen bir Türkmen aşiretine mensuptur. Babası Derviş Süleyman Efendi ailesiyle birlikte Yozgat'ın merkezine gelip yerleşmiş ve oğlu Ahmed burada dünyaya gelmiştir. Medrese tahsilini Yozgat'ta

Yozgatlı
Hacı Ahmed
Efendi

ta yapan Ahmed Efendi genç yaşta tasavvufa ilgi duydu, Çerkeş'e gidip Şâbâniyye tarikatının Çerkeş'iye kolunun kurucusu Çerkeş Mustafa Efendi'ye intisap etti, seyrüsülûkünü tamamlayıp ondan hilâfet aldı. Şeyhinin tavsiyesiyle Anadolu'yu dolaştıktan sonra Suriye, Irak ve İran'a gitti. Bağdat'ta Abdülkâdir-i Geylânî Türbesi'nde halvete girdi. Çerkeş'e döndüğünde Yozgat ve civarında irşadla görevlendirildi. Şehrin güney tarafında ormanlık dağın eteğinde bir cami-tekke inşa ederek irşad faaliyetine başladı. Sultan Abdülmecid'in saltanatının son yıllarında müridlerinden eski Sivas valisi Münib Mehmed Paşa'nın misafiri olarak İstanbul'a gittiğinde saraya davet edildi. Sultan Abdülmecid, Veliaht V. Murad ve annesi Şevkefzâ Kadın ile tanışma fırsatı buldu. Kendisine bir kılıç ve hazineden yüklü miktarda para ihsan edildi. Ancak yol güvenliğini ileri sürüp parayı almadan İstanbul'dan ayrıldı. Birkaç ay sonra Yozgat mutasarrıfı tarafından kendisine teslim edilen bu parayla cami ve tekkesi için bir vakıf kurdu, emlak ve arazi satın aldı. Şâbâniyye tarikatının Yozgat ve civarında yayılmasını sağlayan Hacı Ahmed Efendi 1896'da vefat etti ve bugün kendi adıyla anılan caminin avlusuna defnedildi. Bir yıl sonra oğlu Muhyiddin Efendi kabrinin üzerine bir türbe yaptırdı, türbesi bugün ziyaretgâhtır. Şeyh Ahmed Efendi'nin iyi bir güreşçi, yüzücü, at binici, gürz sallayıp kılıç kullanmakta mahir bir sporcu olduğu, uzun bir ömür sürdüğü ve 125 yaşında vefat ettiği nakledilmektedir.

"Terkiyâ" mahlasıyla şiirler yazan Hacı Ahmed Efendi'nin bir divanı olduğu söylenirse de eser günümüze ulaşmamıştır. Bazı şiirleri torunlarından Ömer Faruk Ergin tarafından yayımlanmıştır (Mâverdî, *Edebî'd-din ve'd-dünyâ* içinde, Ankara 1974, s. 141-158). Hacı Ahmed Efendi'nin vefatından sonra tekkesinde oğulları Muhyiddin Efendi, Sadreddin Efendi, torunlarından Ethem Efendi, ardından altı ay kadar aile dışından Damadzâde Necib Efendi şeyhlik yapmış, şeyhlik makamı son olarak beşinci oğlundan torunu olup Şeyhzâde Ahmed Efendi diye tanınan Ahmet Şevki Ergin'e intikal etmiştir. 1906'da doğan Şeyhzâde Ahmed Efendi babası Abdullah Ârif Efendi'yi küçük yaşta kaybetti. Yozgat'ta başlayıp İstanbul'da sürdürdüğü öğrenimini rahatsızlığı sebebiyle tamamlayamadan Yozgat'a döndü. 1925'te ilk mektep öğretmeni olarak memuriyete başladı. Maarif Vekâleti'nin çeşitli kademelelerinde kırk yedi yıl görev yaptıktan sonra

Yozgatlı
Hacı Ahmed
Efendi'nin
türbesi

1971'de emekliye ayrıldı. 1942-1987 yıllarında dedesinin camisinde fahrî olarak imamlik görevini üstlenen Şeyhzâde Ahmed Efendi, Halvetî-Şâbânîliğin yanı sıra Erbilli Esad Efendi'nin halifelerinden Mustafa Hulusi Efendi'den (Arınmış) Nakşibendî-Hâlidî, Damadzâde Necib Efendi'den Kâdirî hilâfeti almıştı. Ahmed Efendi 1992 yılında girdiği şeker koması yüzünden son on yılını yatağa bağlı geçirdi ve 7 Ocak 2002'de vefat etti. 2009 yılında ailesi tarafından Ahmet Şevki Ergin Kültür ve Hizmet Vakfı kurulmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Hacı Ahmed Efendi'nin Sultan V. Murad'a 12 Muharrem 1265 tarihli mektubundan istinsah edilmiş sûret; Sivas Valisi Münib Mehmed Paşa'nın, Şeyhi Hacı Ahmed Efendi'ye 21 Receb 1266 tarihli mektubundan istinsah edilmiş sûret; Ankara Valisi Abidin Paşa'nın 6 Şevval 1311 / 31 Mart 1310 tarihli mektubundan istinsah edilmiş sûret; Yozgat iline ait 30 no'lu şer'iye sicilinin 47/52, 47/53, 48/54. sayfa ve sıralarında kayıtlı Şeyh Hacı Ahmed Efendi'ye ait 1278 h. tarihli vakfiye kayıtları; Dördüncü oğlu Hafız Hayreddin Efendi'nin oğlu Şeyhzade Abdülkadir Efendi'nin elyazısı notları; Beşinci oğlu Abdullah Ârif Efendi'nin oğulları Şeyh Hacı Ahmed Ergin ve H. Ömer Faruk Ergin efendilerin el yazısı notları (bu belgeler müellifin özel arşivinde bulunmaktadır).

ALİ ŞAKİR ERGİN

YÖNELİŞLER

Aylık sanat ve kültür dergisi.

Nisan 1981 – Temmuz 1985 arasında kırk üç sayı ve Mart 1990 – Aralık 1990 arasında on sayı (44-53. sayılar) çıkmıştır. Kurucuları Ahmet Yücel, Ebubekir Eroğlu ve Adnan Tekşen'dir. Derginin sahibi ve yazı işleri müdürü olarak 1-10. sayılarda Bürde Yayınevi adına Mehmet Çetin, 11/12-48. sayılarda Mehmet Ocaktan, 49-53. sayılarda İz Yayıncılık adına sahibi Ahmet Şişman, yazı işleri sorumlusu Yılmaz Daşcıoğlu görünmektedir. Geneline bakıldığında derginin yönlendiricisinin Ebubekir Eroğlu olduğu anlaşılmaktadır. Daha önce *Di-*